

ÁLLAMTUDOMÁNYI

MŰHELYTANULMÁNYOK

2016. évi 1. szám

Kaiser Tamás

Az államkutatások helye a társadalomtudományok rendszerében

Nemzeti Közszolgálati Egyetem · National University of Public Service
Budapest

ISSN 2498-5627
www.allamtudomany.hu

Az államkutatások helye a társadalomtudományok rendszerében

Összefoglalás

Az elmúlt évek fejleményei egyértelműen azt mutatják, hogy a közjó absztrakt normarendszerének érvényesítése érdekében az államnak kell értékteremtő és értékvédő szerepet vállalnia a politikai, gazdasági és társadalmi szférákban. Mindez indokoltá teszi az önálló tudományterületi karakterrel, tárgyakkal és módszertannal rendelkező államtudomány kereteinek kialakítását, a szükséges intézményi és tudományos támogatás kiépítését, továbbá másfajta, a modern állam működésének szükségleteire reagáló, speciális tudástartalom létrehozását. A tanulmány amellett érvel, hogy államkutatásnak van önálló tudomány rendszertani karaktere, ami az állammal összefüggő jelenségeket lefedő tudományágak integrálásával jön létre. Ennek első lépéseként meg kell fogalmazni az állam kutatásával kapcsolatos alapkérdéseket, az adekvát módszertant és tárgyköröket, a többi, rokon tudományághoz való viszonyrendszert. Mindez megteremti a lehetőséget az államkutatások kontextusának és főbb irányainak meghatározására. A társadalomtudományokat komplexen alkalmazó, újszerű értéket, tudást létrehozó, specifikus részterületeket integráló, transzdiszciplináris megközelítés specifikus viszonyrendszert alakít ki a társadalomtudomány más területeivel, ami egyben kialakítja a tőlük való lehatárolás kritériumrendszerét. Az állam szempontjából vizsgált jogtudomány, politológia, szociológia, közgazdaságtan, rendészettudomány és hadtudomány, mint tudományterületek és ágak egymáshoz való viszonya és kölcsönhatása tekinthető az államkutatások, illetve az államtudomány, mint önálló tudományág tárgyának. Mindezek figyelembevételével alapján az államtudomány önállósága tudományos érvekkel alátámasztható, beágyazódása és elfogadása a hazai és nemzetközi tudományos életben megvalósítható.

Kulcsszavak: államtudomány, államkutatás, transzdiszciplinaritás, jó állam, jó kormányzás, állam-központú kormányzás

Bevezetés

Az elmúlt évek fejleményei, a pénzügyi és gazdasági válság, a klímaváltozás hatásai, a terrorizmus és az illegális bevándorlás elleni fellépés megerősítette azt a paradigmát, hogy a közjó absztrakt normarendszerének érvényesítése érdekében az államnak kell értékteremtő és értékvédő szerepet vállalnia a politikai, gazdasági és társadalmi szférákban. Bebizonyosodott, hogy az állam egyedi pozícióban van ahhoz, hogy saját területén a különféle szabályok és normák intézményesítése, valamint központilag irányított szervei révén biztosítsa a társadalom teljes körű koordinációját, a közjavak és közszolgáltatások ellátását, a felelősség és elszámoltatás érvényesülését.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államkutatási és Fejlesztési Intézet, tudományos igazgató

A nemzetközi rendszerbe történő beágyazottságra figyelemmel a kormányzás elsődlegesen nemzeti szinten zajlik, alkotmányos-történeti, intézményi-jogi kerete az állam, ami egy adott népesség részére az országhatáron belül, önálló döntések alapján megteremti a biztonság, a stabilitás és a fejlődés kereteit. E három ismérv határozza meg az állam „unikális” létét, egyediségét, autonóm mivoltát, **ami indokoltá teszi az önálló tudományterületi karakterrel, tárgyakkal és módszertannal rendelkező államtudomány kereteinek kialakítását**, a modern állam működésének szükségleteire reagáló, speciális tudástartalom létrehozását, valamint a szükséges, széleskörű intézményi és tudományos háttér kiépítését. Ennek érdekében a létező diszciplináris struktúrákon túlmutató, újszerű tudományos és kutatási paradigmára és konfigurációra van szükség. Az államtudomány önállósulásának egyik fő akadályá mindaddig abban rejlett, hogy a tudománytörténeti közgondolkodás az államot alapvetően jogi vagy politikai intézménynek tekinti. Ebből következően **az állam *sui generis* sajátosságainak feltárása helyett a kutatások és elemzések főként az egyes aspektusok feltárására irányultak, és döntően jog- és politikatudományi kutatásokba olvadtak**. Ezt erősítette az a tudománytörténeti tradíció is, amelyben az állam vizsgálatának a jogtudományba integrálása elsősorban a német (és nagyrészt a kontinentális) felfogás része, ezzel szemben az angolszász (főként észak-amerikai) tudomány rendszerében az állam elemzése alapvetően a politikatudomány terejében belül történik. A másik lényeges akadályt – paradox módon – maga az állam jelenti. Az államtudomány és a társadalomtudomány más területei közötti specifikus viszony kialakulásának és fejlődésének az alapja ugyanis az állam maga, amelynek több évezred óta tartó létezését a különféle tudományágak hajlamosak természetesnek és magától értődőnek venni. Az állam fogalmát többek között szociokulturális jelenségnek, megkerülhetetlen alapkategóriának, a társadalomirányítás folyamatát segítő vagy visszahúzó tényezőnek, vagy éppen a különböző társadalmi alrendszerek elhatárolását és működését befolyásoló tényezőnek tekintik.

Ha ezzel szemben abból indulunk ki, hogy az államnak létezik önálló tudomány rendszertani karaktere, akkor választ kell adnunk arra a kérdésre, **hogy lehet-e rendszerezett, objektív tudásunk az államról *per se*, avagy ismeretekre az állammal összefüggő jelenségeket lefedő tudományágak integrálásával tehetünk szert**. A politikatudománnyal foglalkozó kézikönyvek általában már a bevezetőben leszögezik: a politikatudomány tárgya a politika. Ennek analógiájára az államkutatások számára sem kerülhető meg a tudomány és az állam fogalmi kereteinek és viszonyrendszerének kialakítása. **Ennek során figyelembe kell venni, hogy** több évezredes létezése okán az állam erősen kontextus-függő, „mozgó célpont”, azaz korok, földrajzi térségek, eszmék, tradíciók, paradigmák, diskurzusok, reál-folyamatok, külső és belső kihívások által alakított kategória, amelynek számos történeti, közjogi és kulturális modellje alakult ki. **A tudományos megismerés nemcsak, hogy nem kapcsolható egyetlen tudományághoz, de még az érintett tudományágak is gyakran belülről differenciáltak**. Ennek következtében a különböző irányzatok, iskolák, koncepciók – amelyek maguk is időről időre változnak, egymással vitatkoznak és átalakulnak – az állam egyes aspektusaival specifikus részterületeken keresztül érintkeznek, így az állammal kapcsolatos fogalmak egy része is folyamatosan változik. Az állam megismerését emellett még számos környezeti, történelmi, aktuálpolitikai, diszciplináris hatás befolyásolja, ami folyamatos önreflexiót és tanulási képességeket igényel a kutatások részéről: nemcsak az fontos, hogy mit gondolunk az államról, hanem az is, hogy miért (milyen értékek, reál-folyamatok, tudományos paradigmák

alján) tesszük ezt. Ugyanakkor az állammal foglalkozó kutatások is formálják környezetüket, az alkalmazott eszközök, módszerek, az elért eredmények pedig akár új igényeket is megfogalmazhatnak a befogadó környezet részéről.

Amennyiben **arra vállalkozunk, hogy kialakítsuk az önálló államtudomány konceptuális vázát**, egyrészt a tudományos megismerés nézőpontjából meg kell fogalmazni **az állam kutatásával kapcsolatos alapkérdéseket, módszertant és tárgyköröket**, a többi, rokon tudományághoz való viszonyrendszert, ami megteremti a lehetőséget az államkutatások kontextusának és főbb irányainak meghatározására.

Prof. Dr. Patyi András, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora 2014 decemberében szakértői testület létrehozását kezdeményezte, amelynek feladata annak áttekintése volt, hogy az államtudomány mennyire tekinthető a társadalmi jelenségek komplex, egyedi módszertanra támaszkodó, más tudományterületektől lehatárolható, önálló tudományterületének. A Szakértői testület tagjai Dr. Boldizsár Gábor ezredes, Prof. Dr. Halmai Péter DSc, Prof. Dr. Jakab Éva DSc, Dr. Kaiser Tamás, Dr. Kis Norbert, Prof. Dr. Kerecsi Klára DSc, Prof. Dr. Kiss György DSc, Prof. Dr. Padányi József DSc mk. dandártábornok, Prof. Dr. Szabó Máté DSc és Prof. Dr. Vastag Gyula DSc voltak. E folyamat első szakaszában a testület megvizsgálta, hogy mely kritériumok, és milyen szempontok alapján alkothatják az államtudomány, mint önálló tudományos diszciplína alapjait.² Az államtudományok elméleti-módszertani megalapozását, alkalmazási lehetőségeit, hazai és nemzetközi beágyazódását szolgálja továbbá az Államkutatási és Fejlesztési Intézet gondozásában megjelenő Államtudományi Műhelytanulmányok online felület létrehozása. A folyóirat küldetése az államtudománnyal kapcsolatos kutatások közzétevése és vitára bocsátása, valamint tudományos műhelybeszélgetések kezdeményezése a tudományterület legszélesebb szakmai közösségének bevonásával. A jelen tanulmány az állam kutatására vonatkozó alapkérdések megfogalmazásával és közzétételével az államkutatások hazai kibontakozását, a tudományos álláspontok széleskörű megismertetését kívánja elősegíteni.

1. Az államkutatások módszertana és tárgykörei

Az államtudomány 1945 óta a jogtudományhoz társítva, annak alárendelve jelenik meg a hazai tudomány-rendszerben. A kommunista rendszer tudatosan minősítette „politikailag veszélyesnek” az államtudomány önállóságát, és biztosabbnak látta azt a jogtudomány, a jogászképző helyek alá rendelni. Ezt jelképezte Magyary Zoltán intézetének a megszüntetése az ELTE-n és a közigazgatási és államtanulmányok kutatásainak a jogtudomány kereteibe történő integrálása. A rendszerváltással tért vissza az egyetemek falai közé az államelmélet és az államtan oktatása.

Ahhoz azonban, hogy az államot önálló kutatási tárgyként kezeljük, mindenekelőtt azt a kérdést kell feltenni, hogy **az államtudomány a társadalomtudományok önálló (sui generis), sajátlagos kutatási tárgykörrel rendelkező területének tekinthető-e.**

A hagyományos felfogás szerint az államtudomány, mint „egész”, egyszerre foglalkozik az állam aspektusából más társadalomtudományok (jogtudomány, politikatudomány, közigazgatás-tudomány, szociológia, közgazdaságtudomány, hadtudomány stb.), mint „az

² A jelen tanulmány 1. 2. és 4. alfejezete a testület által készített háttéranyagok, felvetések és javaslatok felhasználásával készült.

egészet alkotó részek” alapkérdéseivel, ez adja sajátosságát és módszertani komplexitását. Más szóval **az államtudomány (mint különböző tudományok gyűjtőfogalma) a „részekről” elkülöníthető önálló tárggyal és módszerrel nem rendelkezik.** Ennek alapján az államtudomány művelője a benne foglalt társadalomtudományok egyidejű művelésére jogosult.

Az államtudományok 21. századi felfogása azonban nem tarthatja igazán meggyőzőnek a fenti érvelést, mivel éppen az államfejlődés és a kormányzás új, modern formáinak kialakulása miatt bomlott fel a társadalomtudomány és az államtudomány korábbi viszonyrendszere. **A napjainkban releváns államkutatások az absztrakció új szintjét hozzák létre,** amelyben az államot vizsgáló tudományok interakciójából fakadó eredmény **több mint az egyes tudományok állammal foglalkozó vizsgálatának matematikai összessége.** Más szóval azt állítjuk, hogy az államtudomány **nem az állammal foglalkozó tudományos megközelítések gyűjtőfogalma.**

Ezzel szemben **az államtudományt a társadalomtudományok „sui generis” tudományágának tekintjük,** ami egyben azt is jelenti, hogy annak államtudományi sajátosságai is meghatározhatók.³ Ennek **első lépéseként ki kell alakítani az államtudomány sajátlagos tárgyának és sajátos módszerének jellemzőit,** amelyek megadják az államtudomány sajátos tudománykarakterét. Ezzel megvalósítható, hogy ne „egész-rész” kapcsolat, hanem specifikus viszonyrendszer alakuljon ki az államtudomány és a társadalomtudomány más területei között.

1.1. Az államtudományok fő kutatási területei

Az államtudományoknak meg kell felelni az alapkutatás, az alkalmazott kutatás, a komparatiztika, a nemzetközi dimenzió, valamint a pragmatikus megközelítés stratégiai elemző és tanácsadó képességekkel fémjelzett követelményeinek. Ezen belül kell **főtárgyakat** és a módszertani sajátosságokat megjelölni, nem hagyva figyelmen kívül, hogy a különböző tudományágakon belül közös nézőpontnak számít a történeti, elméleti és az ágazati elemzés. A kutatási főtárgyak közös jellemzője, hogy kizárólag a különböző társadalomtudományi tárgykörök szinoptikus kutatásával közelíthetőek. Esetünkben alapvetően a jog- és államtudomány, a politikatudományok, a hadtudományok, a rendészettudomány, a közgazdaságtudományok, a gazdálkodás- és szervezéstudományok, a speciális részterületek terén pedig a történelemtudományok, a média- és kommunikációs tudományok, valamint a pszichológiai tudományok alkotják a szétválasztás és lehatárolás kereteit.

Az államtudomány **sajátlagos kutatási tárgyai** többek között:

1. Államépítés, államfejlődés
2. Stratégiai tervezés, államreform, közszerreformok, szakpolitikai reformok
3. Államszervezeti modellek
4. A közszerreform humántörkéje, humánpolitikája

³ A MAB doktori iskolákra vonatkozó besorolása ma a következő ágakat ismeri a társadalomtudományok területén: állam- és jogtudományok, gazdálkodás- és szervezéstudományok, hadtudományok, közgazdaságtudományok, közigazgatás-tudományok, média- és kommunikációs tudományok, politikatudományok, regionális tudományok, rendészettudományok, szociológiai tudományok. Forrás: www.doktori.hu

5. A kormányzás és a közigazgatás hatékonysága, nemzetközi standardok
6. A versenyképes állam
7. Kormányzástan (governológia), többszintű és helyi kormányzás
8. A közszolgáltatások gazdaságtana
9. A közpénzügyek, a költségvetés-tan, a nemzetgazdaság, államstatisztika
10. Az állami szakpolitikák döntési folyamata
11. Az állam biztonság- és védelempolitikája
12. Az állam rendszete
13. Az állami közszolgáltatások menedzsmentje
14. E-kormányzás
15. A közszolgálat értékrendje, ethosza, integritása
16. Az államérdek és nemzetközi érdekrendszerek viszonya
17. Az állam fejlesztéspolitikája és fenntarthatósága
18. Összehasonlító közszolgálat, összehasonlító közigazgatás

Ebből a felsorolásból is kitűnik, hogy az államtudomány az állam keletkezésével, fejlődésével és fejlesztésével foglalkozó tudomány. Mint a társadalomtudományok egyik tudományága, más tudományágak, területek eredményeit, módszereit is használja. Vizsgálatának tárgya az állam léte, működése, funkciói, továbbá azok változásai, fejlődése, a megújulás és alkalmazkodás szempontjából fontos és szükséges összefüggések feltárása, az állam tevékenységének „jobbítása”. A felsorolt kutatási főtárgyak közös jellemzője, hogy a fenti célkitűzések kizárólag a társadalomtudomány különböző területeinek (jog, politika, gazdaság, közigazgatás) egyidejű figyelembevételével közelíthetőek, ami a kutatás tárgyának megfelelő, specifikus módszertan kimunkálását teszi szükségessé.

1.2. Az államtudományok módszertani kérdései

Módszertani tekintetben az államtudományt nem interdiszciplináris (szakmaközi, határterületi), de még csak nem is multidiszciplináris (több tudományt, szakterületet érintő), hanem **transzdiszciplináris (integrációs) tudományként határozzuk** meg. A módszer újszerűsége, a célokhoz kötött, gyakorlati megfontolásokon alapuló, transzdiszciplináris megközelítés hoz létre új (fő és hibrid) tárgyakat, tartalmakat és eredményeket. A módszertani komplexitás eredményezi a kutatási tárgyak újszerűségét és azok tudománytani önállóságát.

A transzdiszciplinaritás lényege a tudományterületek közötti új kapcsolatok megtalálása. Napjainkban a Thomas Kuhn által a „tudomány forradalmának” nevezett folyamatban egyes tudományterületek integrálódnak, átrendeződnek, új paradigma, új konfiguráció szerint működő kutatási területek keletkeznek (globális témák, környezet, média) (Kuhn, 1984). Az új tudományközi diszciplínák a tudományos modellek létrehozásában a kereszteződő tudományok lehetőségeit meghaladó, eltérő, azokból közvetlenül nem származtatható új eszközökkel mélyítik el a megismerést (Etzkowitz, 1993, Klein, 1993, Salter and Hearn, 1997). A kutatás dinamikusabb lett, átszeli a korábbi határokat, interakcióba kerül más területek más szerkezetű tudásával. A diszciplínák természete, hogy olyan belső strukturális elégtelenség jellemzi őket, ami gátolja a nem csak egy területen kutatható komplex problémamegoldást. **Az államtudomány nemcsak átlépi a maga**

határait, hanem az „egész” megragadására irányuló együttműködéssel egy teljesen új szintézist hoz létre az általa összekapcsolódó tudományterületek között. A társadalomtudományokat komplexen alkalmazó, újszerű értéket, tudást létrehozó, specifikus részterületeket integráló, transzdiszciplináris megközelítés sajátos viszonyrendszert alakít ki a társadalomtudomány más területeivel, megteremtve a tőlük való lehatárolás kritériumrendszerét (Raadschelders, 2005, Raadschelders, 2011). A lehatárolás során nem az állami tevékenységet, hanem a tudományhoz kapcsolódó tevékenységet kell vizsgálni.

Vegyük példaként a választás és a szuverenitás fogalmát. A választás szó akkor válik tudományos fogalommá, ha a választás törvényszerűségeit vizsgáljuk. Ez lehetséges a választási eljárások tartalmi vagy összehasonlító vizsgálatán keresztül (jogi aspektus), de ugyanezt megnézhetjük abból a nézőpontból is, hogy egy adott eljárásnak egy konkrét politikai szituációban milyen szerepe van a választás kimenetelében, a választási rendszer milyen hatással van a pártrendszerre (politikatudományi aspektus). A választás azonban vizsgálható abból a nézőpontból is, hogy mennyire adekvát az állam történetileg kialakult sajátosságaival (kormányforma, etnikai viszonyok), de ugyanúgy az államnak a választások megszervezésében, lebonyolításában, a pénzügyi, adminisztratív és infrastrukturális háttér biztosításában megnyilvánuló szerepe és felelőssége oldaláról is elemzési felületet kínál. A szuverenitás fogalma kapcsolódhat kizárólag az államhoz (a nemzetközi jogon keresztül), vagy a legfőbb hatalom megszerzéséhez és gyakorlásához (politikatudomány).

Mindebből az is következik, hogy – hasonlóan a modern társadalomtudományokhoz – **az államtudomány és a többi társadalomtudomány közötti kapcsolatok a különböző tudományágak egyes specializált részterületei, nem pedig egész tudományágak között állnak fenn** (Dogan, 2003: 103). A szociológia és a kommunikáció esetében például a politikai szociológia a politikatudomány és a szociológia közös „felségterülete”, de általában mégis a politikatudomány egyik „ágazati” tudományának szokás tekinteni. A neves politológus, Giovanni Sartori viszont megkülönbözteti a politikai szociológiát a politika szociológiájától. Utóbbi a szociológia egyik ága, mint például a vallásszociológia, előbbi viszont olyan multidiszciplináris hibrid, amely megpróbálja kombinálni a szociális és politikai magyarázó tényezőket. Ennek analógiájára – ha elfogadjuk kiindulópontként az állam sui generis mivoltát – lehatárolhatónak tűnik az állam szociológiája, illetve az államszociológia. A politikai kommunikációtól is elhatárolhatóak a kifejezetten állami intézményekhez köthető kommunikációs képességek, például a krízis-kommunikáció, átfogóan a közszolgálati kommunikáció, vagy éppen a médiával való „külső” kommunikáció.

Az államkutatásoknak tehát az államot alkotó részek közötti kapcsolatrendszer bemutatására kell irányulnia. Más szóval nem a teljes diszciplínák, hanem azok specializált alterületei között jönnek létre szinoptikus egymásra hatások.

2. Az államtudomány és a társadalomtudományok viszonyrendszere

A modern állam akkor működőképes, ha korunk összetett kihívásaira az állami élet minden területén (pl. gazdaság, biztonság, kormányzás) gyorsan és hatékonyan tud reagálni, valamint a nemzeti érdekeket érvényesítve képes beilleszkedni az államok közösségébe, megfelelni a vele szemben támasztott nemzetközi elvárásoknak és kötelezettségeknek.

Az állam megváltozott feladatkörének ellátása a modern társadalomban olyan magas szintű professzionalizmust igényel az állami szervezetben tevékenykedő szakemberektől, amely csak speciális, sokoldalú, transzdiszciplináris kutatásokra épülő képzési formában biztosíthatóak. **Az államtudomány egyedisége, sajátos vizsgálati módszere abból ered, hogy az állammal kapcsolatos, más tudományágakban és területeken szerzett ismeretek, keletkezett elméletek és eredmények egymáshoz való viszonyát és azok együtthatását vizsgálja.** Mint láttuk, a modern államtudomány a társadalomtudományok széles körének transzdiszciplináris alkalmazásával alkot új, komplex államkutatási tárgyköröket. Szűkebb értelemben viszont az állam szempontjából vizsgált jogtudomány, politológia, szociológia, közgazdaságtan, rendészettudomány és hadtudomány mint tudományterületek és ágak egymáshoz való viszonya és egymásra gyakorolt kölcsönhatása tekinthető az államtudomány, mint önálló tudományág tárgyának (1. számú táblázat).

1. sz. táblázat

Az államtudományok pozícionálása a társadalomtudományok rendszerében

Társadalomtudományok						
Jogtudomány	Politológia	Szociológia	Közgazdaságtan	Közigazgatás-tudomány	Rendészet	Hadtudomány
				Államtudomány		

Forrás: saját szerkesztés

Államtudomány és közigazgatás-tudomány: a közigazgatás-tudomány kizárólag az állam működésével foglalkozik. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem oktatási és kutatási gyakorlatában kialakult közigazgatás-tudomány a graduális képzés és a doktori képzés szintjén is a „mindenről (értsd: társadalomtudományok) egy keveset” elve alapján jött létre, így az államtudomány sajátlagos kutatási tárgyköreinek nagy részére kiterjed.

Az államtudomány mindezek alapján a közigazgatás-tudományhoz áll legközelebb (1. sz. táblázat). Ezt az észak-amerikai közigazgatás-tudomány is megerősíti annyiban, hogy ott a közigazgatás három, egymást feltételező és egymással interaktív kapcsolatban álló és időről időre változó konfigurációkban létező pillére a jog, a politikatudomány és a menedzsment tudományok. Mindegyik pillér sajátos funkcióval rendelkezik: mi az, amit el kellene érni (politika), hogyan lehet megvalósítani (menedzsment), milyen feltételek, szabályok és korlátok mellett (jog) (Rosenbloom, 1983: 219, Zalmanovitch, 2011: 813). A jog, a menedzsment eszközök és a politikatudomány alkotta konfigurációk csak átmenetiek, amelyeket a külső környezetből érkező impulzusok megváltoztathatnak. Két fontos kutatási kérdés merül fel. Egyrészt, hogyan hat a külső tényezők változása a három pillér közötti interakcióra, különösen, ha közülük egyik vagy másik kerül előtérbe. Ezzel összefüggésben a másik kérdés, hogy a külső tényezők változásai ösztönzik vagy korlátozzák a három pillér egybeolvadását?

Mindehhez hozzá kell tenni, hogy – elsősorban az angolszász országok gyakorlatában – a közigazgatás-tudomány újabban egyrészt nagyon erős szervezési-vezetési szemléletet kapott,

másrészt a kutatásban és oktatásban a gazdálkodástudományi iskolákban megfigyelhető trendek, témák és erősen kvantitatív módszertani megközelítések váltak uralkodóvá.

Államtudomány és jogtudomány: az államtudomány *sui generis* jellegét, a jogtudománytól (a jogi képzéstől) való elhatárolását talán a legtalálóbban a szükségletek oldaláról lehet megközelíteni. Abból kell kiindulni, hogy milyen speciális tudástartalmakra van szükség a 21. században az állami szervek funkcióinak színvonalas, a hazai és nemzetközi elvárásoknak megfelelő ellátásához. **Az államtudomány és a jogtudomány számos metszéspontban érintkezik, illetve részlegesen át is fedi egymást – ezért a két tudományág között sokszor nehezen vagy egyáltalán nem húzható éles határ.** A jogtudomány bizonyos fokig mindig az államtudomány részének tekinthető, hiszen a jogalkotás, a jogalkalmazás állami szervek közreműködésével valósul meg, az erre vonatkozó normarendszer mind a jogtudomány, mind az államtudomány része. A jog tehát ebben az értelemben az állam működésének egyik vetülete.

Az államtudomány szélesebb skálájú a jogtudománynál, mivel az állam működése a jogon messze túlmutató, sokrétűbb intézményrendszert érint. Továbbá az államtudomány komplex felfogásának eredményeként mára már részben a magángazdaságra vagy a nonprofit szervezetekre vonatkozó anyagok is az államtudomány részévé váltak (pl. a magánjog vagy a közgazdaságtan egyes részei).

Az elhatárolás a két diszciplína között az egyéni aspektus és az egyéni módszer alapján ragadható meg. A graduális és posztgraduális képzés oldaláról nézve az államtudományi szakembereknek egyrészt nincs szüksége teljes mélységben a sajátos jogi kompetenciákra, másrészt el kell sajátítaniuk olyan kompetenciákat, amelyekre a jogászoknak általában nincs szükségük. Mindez fontos érv amellet, hogy alapos tudományos kutatásokkal előkészített, didaktikailag modern, a 21. századi felsőoktatásban nemzetközileg elterjedt képzési terven és módszereken alapuló, magas színvonalú, önálló alapokon álló államtudományi képzést kellene életre hívni.

Államtudomány és gazdaságtudomány: az államtudományok problémakörének átgondolásához megkerülhetetlen a modern állam gazdasági szerepének áttekintése, kiemelt figyelemmel a nemzetközi koordinációs mechanizmusok és a nemzetállamok gazdaságszervező funkcióinak működésére és kölcsönös összefüggéseire. A közgazdasági megközelítés fejlődése az állam gazdasági szerepvállalásának különböző megvalósulási formáihoz (jóléti állam, fejlesztő állam, hatékony állam) kötődött. Ezt az is mutatja, hogy az állam a 20. században kialakult vegyes gazdaságban a korábbiakhoz képest minőségileg más funkciót tölt be. A kormányzat hagyományos (közhatalmi) funkciói, feladatai, a feladatellátás dimenziói kiegészültek a szociális (társadalompolitikai), valamint a konjunktúraciklusok ingadozását tompítani hivatott gazdasági feladatokkal. Mivel egy adott ország globális versenyképességének megteremtésében kulcsszerepe van az államnak, a globalizáció folyamataiban jelentkező új kihívások során előtérbe kerül a nemzetközi és szupranacionális koordináció igénye, valamint az állam stratégiai tervező és a kormányzati szintek közötti koordináló funkciója.

E folyamatok gazdaságtudományi aspektusból történő elemzése hozzásegíthet az egyes nemzetállamok, illetve regionális integrációk reális lehetőségeinek feltárásához a

gazdaságpolitikai stratégia és a gazdasági kormányzás (economic governance) tekintetében. A nemzetközi gazdaság egyes területei (kereskedelem, monetáris rendszer, nemzetközi fejlesztés) átfogó, globális szabályozásának igénye immár több évtizedre tekinthet vissza. A globalizáció viszonyai még inkább aláhúzzák, illetve még komplexebb formában követelik meg a vertikális és horizontális koordináció szükségességét. Egyre inkább napirendre kerül a globális kormányzás (global governance) igénye és a nemzeti államokra gyakorolt hatása a világgazdaság egyes területein.

Államtudomány és politikatudomány: A politikatudomány, mint integratív tudományág a politikaelmélet, az összehasonlító politikatudomány, a nemzetközi kapcsolatok, valamint a közpolitika alterületeire tagolódik. Mindegyik érinti - de nem helyezi markánsan középpontba – az államot. A politikaelmélet felhasználja az államelmélet bizonyos részterületeit, az összehasonlító politikatudomány a nagy átfogó rendszerek, struktúrák, modellek alátámasztására gyakran alkalmaz ország-tanulmányokat, a nemzetközi kapcsolatok megkerülhetetlen (habár nem kizárólagos) szereplői a nemzetállamok, a közpolitikai kutatások döntően a szakpolitikák (ágazati politikák) mentén szerveződnek. Összességében tehát **az állam különböző összefüggésekben és célzattal jelenik meg a politikatudomány egyes alterületein.**

A politikatudomány és az állam sajátos viszonyrendszerének megértéséhez azonban hozzá tartozik, hogy a politikatudományokat (és a politikatudomány által dominált, vagy legalábbis erőteljesen meghatározott társadalomtudományokat) alapvetően az (észak) amerikai politikatudomány értelmezési és fogalmi keretei befolyásolják. Annak ellenére, hogy az amerikai politikatudomány számos ismert képviselője és irányzata vallja, hogy a „politika az állammal kezdődik és végződik”, a **sajátos észak-amerikai társadalmi és politikafejlődés okán az állam, a kormány és a politikai rendszer fogalma mégis rendszeresen egybecsúszik.** Ennek oka az, hogy az USA-ban a tulajdonképpeni központosított, „európai” értelemben vett állam sohasem jött létre, a politika pedig jelentős mértékben a gazdaság működését és érdekeit hivatott szolgálni. Valójában nincs is állam, mint központosított hivatalszervezetre épített, semleges, szakértői apparátus, csak átmeneti, ciklikus, a pártokhoz és a helyi érdekszervezetekhez kötődő központi-elnöki és helyi-állami adminisztráció létezik. Az USA alkotmányos-történeti tradíciójában tehát **az állam fogalma lényegében a kormányzattal azonosítható,** és nem foglalja magában a törvényhozást, miközben a kontinentális európai gyakorlatban az állam alapvetően a kormány, a közigazgatás, a törvényhozás és az igazságszolgáltatás közösségét jelenti. Ezt a képet tovább árnyalja, hogy a második világháború után az amerikai politikatudomány már teoretikusan és fogalmilag is szűknek érezte az állam koncepcionális és szociokulturális kereteit, és magát a „totális tudomány” képviselőjének tételezve, az állam helyett a politikai rendszer nagy, funkcionális társadalmi alrendszerekre épülő kategóriáit kezdte alkalmazni. A politikatudomány ebben az időszakban olyan komplex társadalomtudományt jelentett, ami egyaránt alkalmas a nagy, átfogó hazai és nemzetközi struktúrák elemzésére, és a tudatos társadalompolitika (social engineering) intézményi és szociális dimenzióinak empirikus támogatására. A politikai rendszer strukturalista felfogásával szemben az 1970-es évek végén azonban – habár jóval kisebb hatást kiváltva – az amerikai politikatudományban is megjelentek az állam „visszavételére” irányuló törekvések. A „Bringing the State Back In” (BTSB) irányzat

megjelenése mindenekelőtt reflektálni kívánt azokra a pluralista és neo-marxista felfogásokra, amelyek az államot a szocietális szereplők által adott válasznak, a társadalmi osztályok és érdekcsoportok törekvéseinek, „politikai arénájának” tekintették. A B.T.S.B. „mozgalom” bázisán lassan és ciklikusan kialakuló államközpontú (state-centric, „statism”), de egyszersmind még strukturalista koncepció ezzel szemben az állam társadalomtól és partikuláris érdekektől való függetlenségét és autonómiáját hangsúlyozza, és az államot tekinti a hatalom és a kormányzati képességek végső indikátorának. Utóbb ezt a felfogást erősíti Francis Fukuyama is, aki az elmúlt évtized során több nagyhatású tanulmányában hívta fel a figyelmet arra, hogy a politikatudományban az „állam különös hiánya” tapasztalható. Ez megítélése szerint arra vezethető vissza, hogy a politológiai megközelítéseket az állam és átfogóan a hatalom korlátozása tematizálta az utóbbi évtizedekben, és viszonylag kevés figyelem fordult az állam minőségjegyeinek, a végrehajtó hatalom intézményeinek és azok adminisztrációs kapacitásainak vizsgálatára. Az állami kapacitás tehát magyarázó változónak tekinthető az állam által gyakorolt befolyás és hatások tekintetében, amit el kell választani a hatalmi ágak közötti egyensúly demokráciaelméleti vizsgálatától (Fukuyama, 2013).

Ez a rövid kitérő mindenesetre jól mutatja, hogy a politikatudomány és az államkutatások viszonyrendszerében az állam, a politikai rendszer és a kormányzás fogalmi és koncepcionális keretek korántsem mondhatók egyértelműnek és letisztultnak.

Ismételten le kell szögezni, hogy az államtudomány nem a társadalomtudományi államkutatások gyűjtőfogalma, azaz nem „vonja ki” az államkutatást más társadalomtudományokból. A társadalomtudományok államkutatásai annyiban tekinthetők államtudománynak, amennyiben más társadalomtudományok nézeteit is alkalmazó komplex megközelítésen alapulnak. Azaz más társadalomtudományi alapról induló kutatások is államtudományi kimenettel, eredménnyel járhatnak, így például a jogtudománynak, a politikatudománynak, a hadtudománynak is lehet államtudományi kimenete. Megvizsgálhatjuk például, hogy van-e a politikatudományon belül olyan szegmens, irányzat, kutatási terület, amelyet ugyan politológusok, szociológusok, statisztikusok művelnek, viszont – a fenti szempontrendszer alapján – államtudománynak, vagy legalábbis ahhoz közel állónak tekinthető? Véleményünk szerint vannak például az állami kapacitások és kormányzati képességek definiálásával és mérésével kapcsolatos alkalmazott kutatások, amelyeket jelentős nemzetközi szervezetek (például az OECD és a Világbank) is erőteljesen támogatnak, illetve maguk is művelnek.

Végezetül az államkutatásokkal leginkább összefüggésbe hozható diszciplínák áttekintése alapján az **államtudományt** olyan társadalomtudománynak tekintjük, amely

- az állam létének, működésének és kormányzásának azon tárgyköreit kutatja, amelyek
- kizárólag a különböző társadalomtudományok állammal kapcsolatos kutatásainak együttes alkalmazásával vizsgálhatóak,
- tárgyát, módszerét és kutatási eredményeit a társadalomtudományi komplexitás és transzdiszciplinaritás jellemzi,
- ezáltal az államtudomány az államkutatások önálló és sajátlagos keretét jelenti más társadalomtudományokhoz viszonyítva.

3. Az államkutatások kontextusa és irányai

Az államkutatások megkerülhetetlen eleme az értelmezési keretek kialakítása. Az állam történetileg és földrajzilag kötött, sokrétű fogalom, ami nem rendelkezik térben és időben egységes jelentéssel. Az államok rendeltetése, cél- és eszközrendszere átfogóan nem mutat lényeges különbségeket, ám a közös sajátosságok ellenére a valóságban a különféle intézmények, normák, kormányzati és nem kormányzati szereplők változatos konfigurációi révén mégis egyedi vonásokat mutatnak. Az állam fogalmának meghatározása és a tudományos elemzésekben történő alkalmazása felveti azt a kérdést, hogy az alapvetően a weberianus alapelvekre támaszkodó európai (kontinentális) államfelfogás miként és milyen mértékben alkalmas a brit, az amerikai és a fejlődő országok államainak leírására és megértésére (Levi, 2002: 33).

A weberi álláspont értelmében az állam magában foglalja az intézmények és alkalmazottaik differenciált összességét, amely egyúttal a központot jelenti, ahonnan a politikai viszonyok kihatnak, ugyanakkor lefed egy meghatározott területet, amely felett az állam autoritatív és kötelező erejű szabályalkotó monopóliumát gyakorolja, amit a legitim fizikai erőszak monopóliuma támogat (Mann, 1988: 187). Az állam intézményesült kollektív hatalom, amely minden más szervezet felett áll, más államokhoz képest szuverén, a nemzetközi kapcsolatok önálló szereplője, a társadalom többi részéhez éppest autonóm és különálló, szociokulturális értelemben pedig a nemzet kollektív egységét fejezi ki (Nettle, 1968: 559). Az állam autonóm mivolta analitikus értelemben is megkülönböztethető a társadalomtól, amelynek gazdasági, civil, kulturális és egyéb elemei beágyazódtak az államba, de nem jelenítik meg annak egészét. Az állam autonómiája elsősorban abból az egyedi képességéből ered, hogy egy területileg központosított szervezeti formát képes létrehozni (Mann, 1988: 185).

A legfőbb problémát az okozza, hogy - mint láttuk - maga az állam, mint a kutatás tárgya nem egységes változó, sokkal inkább különböző tényezők aggregátuma. A hatalomgyakorlásra jogosult szereplők sem azonosíthatók teljes mértékben az állammal. Az államra irányuló kutatásoknak ezért súlyt kell fektetnie az egyes részek közötti kapcsolatokra, fel kell tárni az összekapcsolódás mechanizmusait.

Az állam elemezhető abból a szempontból, hogy működése milyen hatásokat vált ki környezetében, vagy éppen ő maga hogyan viszonyul a kívülről érkező impulzusokhoz. Végül pedig figyelembe kell venni azokat az előre nem látható történelmi fordulópontokat, amelyek szintén hozzájárulnak az állam működésének leírásához és megértéséhez.

Az államszervezési modelleknek és ehhez kapcsolódóan a kormányzás koncepciójának számos értelmezési kerete és gyakorlati alkalmazáshoz kapcsolódó intézményi és közpolitikai modellje alakult ki az állam szerepét visszaszorulóknak, megerősödőnek, vagy éppen átalakulónak vélt szempontok alapján (Bache, 2008, Börzel, 2010, Piattoni, 2009, Börzel, 2010). Visszatérő kérdésnek számít, hogy hol legyen erős vagy mérsékeltebb az állami szerepvállalás, milyen szerepet töltsön be a piaci (magán) szféra a közfeladatok és közszolgáltatások ellátásában, milyen eszközökkel tudja az állam elősegíteni a gazdasági növekedést, hogyan lehet egyensúlyt teremteni a hatékony működés, a jogállamiság és az elszámoltathatóság között.

A 2008-as pénzügyi és gazdasági válság kiváltó okainak értékelése, valamint a válságkezelés tapasztalatai háttérbe szorították az „olcsó és kis állam” neoliberális koncepcióját. Ezzel szemben megerősödött a „jó állam” holisztikus felfogása, amely szerint a közös absztrakt normarendszerének érvényesítése érdekében az államnak kell értékteremtő és

értékvédő szerepet vállalnia a politikai, gazdasági és társadalmi szférákban. Bebizonyosodott, hogy az állami szerepvállalás elengedhetetlen számos hagyományos területen, mint az oktatás, a szociálpolitika, az innováció, a stratégiai iparágak (Mazzucato, 2011, Musacchio, Lazzarini, 2014, Mazzucato, 2015). Emellett azonban újabb és újabb területek lépnek be, többek között a migráció, a terrorizmus és a klíma-változás, amelyek közös jellemzője, hogy nehezen megragadható, „nehéz ügyek” (wicked issues), amelyek kezelése stratégiai gondolkodást, ágazatokon és közpolitikákon átívelő, horizontális és integrált megközelítést igényel.

A „jó állam” koncepciójának megjelenésével párhuzamosan a válságkezelés előtérbe emelte a „jó kormányzás” meglehetősen heterogén koncepciójának átgondolását, amelynek során jól érzékelhetően újból megerősödött az „állam visszavételének” szándéka. Előtérbe került a kormányzás államközpontú (state-centric) megközelítése és gyakorlata, amelynek kiindulópontját az állam autonóm mivoltának elfogadása és a „jó kormányzat” (good government) iránti igény jelenti (Mann, 1984, Evans, Rueschemeyer, Skocpol eds. 1985, Matthews, 2012, Plattner, 2013, Stumpf, 2014). Ez nem jelenti a társadalomtól való elkülönülést, éppen ellenkezőleg: az állam autonómiája széleskörű társadalmi beágyazottság, a társadalom különféle szereplőivel, szervezett érdekcsoportjaival történő párbeszéd, valamint az ebből nyert felhatalmazás alapján és birtokában szolgálja a gazdasági-társadalmi fejlődést („state-centric relational approach”) (Bell and Hindmoor, 2009).

Ezt a paradigmaváltást fejezi ki a kormányzati kapacitások és képességek komplex mérhetőségével kapcsolatos kutatások megélénkülése, amelynek kiindulópontja szerint az állam és a kormányzat egyre növekvő felelőssége, valamint az egyre sokrétűbbé váló, egymással gyakran átfedő feladatok ellátásához szükséges integrált megközelítés gyakorlata egyre jelentősebb kapacitásokat, intézményi és adminisztratív képességeket igényel. Ennek megteremtése, „karbantartása” és folyamatos fejlesztése a mindennapi kormányzati gyakorlat szerves részének tekinthető (Fukuyama, 2013, Gajdushek, 2014). A probléma jelentőségét az is mutatja, hogy számos jelentős nemzetközi szervezet (OECD, ENSZ, Világbank, Világ gazdasági Fórum, IMD) és közpolitikai intézet (Quality of Government, Bertelsmann) foglalkozik a kormányzás teljesítményének komplex értékelésével, valamint az ehhez szükséges indikátorrendszerek kialakításával, összehasonlításra alkalmas trendek, rangsorok készítésével és közzétételével (Oman and Arndt, 2010, Williams, 2011, Bersch and Botero, 2014, Gisselquist, 2014).

Az államra irányuló kutatások azonban nem csupán empirikusan érzékelhető problémáktól függnnek, hanem azokat jelentős mértékben meghatározzák egy adott közösség kollektív tapasztalatai és beállítódásai. A beállítódás háromféle lehet (Nettle, 1968: 566). A történelmi beállítódás az jelenti, hogy van-e egyáltalán jelentősége egy adott társadalomban az állam (mint létezés, autonómia és szuverenitás) fogalmának? Az intellektuális beállítódás arra utal, hogy a politikai eszmék és elméletek milyen mértékben foglalják magukba az állam fogalmát, és milyen szerepet tulajdonítanak neki? A kulturális beállítódás azt fejezi ki, hogy az egyes emberek milyen mértékben általánosítják az állam koncepcióját az észleléseikben és cselekvéseikben, és értékrendjükben, attitűdjeikben mekkora szerepet játszanak ezek az ismeretek?

A fentiek egyik fontos tanulsága, hogy az államkutatásokhoz szükséges, illetve azok eredményeképpen előállt tudás rendkívül kontextus-érzékeny. Így azt a kérdést is érdemes feltenni, hogy vajon elvárható-e univerzális módszertan és tudáskészlet az állam megértésére és leírására?

Az államkutatások kiindulópontjaként – a teljesség igénye nélkül - az alábbi tényezőket érdemes figyelembe venni:

- a társadalmi-történeti kontextus, amelyben az állam működik, amelyben az államra vonatkozó elméletek, felfogások megszülettek és fejlődtek;
- az államra vonatkozó „tudás” különböző módjainak (perspektívák, megközelítések, módszerek) feltárása;
- az államra vonatkozó „tudás” keletkezése és fejlődése mögött meghúzódó környezeti hatások, trendek;
- az állam komplexitása, dinamikája, mérhetősége (alkotóelemei közötti kapcsolatok és visszahatások, stabilitás és változás);
- a kvalitatív és kvantitatív módszerek megfelelő arányainak kialakítása (a kvantitatív elemzések is igénylik az értelmező magyarázatokat, míg a kvalitatív tanulmányok is számadatokra és statisztikákra támaszkodnak).

A fenti kritériumok azonban szinte valamennyi modern társadalomtudományra alkalmazhatók. Ezért úgy gondoljuk, hogy a modern, 21. századi tudományokban, ahol a transzdiszciplinaritás és az integrált megközelítés, a gyakorlati alkalmazásban pedig az interprofesszionális együttműködések (projekt-szemlélet, team-munka) érvényesül, rugalmas, integrált szemléletű, stratégiai irányokból származtatott konkrét célok megvalósítására is alkalmas kutatási és elemzési módszer, dogmatika, fogalmi nyelv kialakítására van szükség.

Mindezek alapján meggyőződésünk, hogy az államtudomány önállósága tudományos érvekkel alátámasztható, beágyazódása és elfogadása a hazai és nemzetközi tudományos életbe megvalósítható. Szükségességét a modern állam működésének változó feltételrendszere, valamint a kormányzati szféra szakember-igényének megfelelő speciális tudástartalom biztosítása indokolja.

4. Államtudomány a hazai és nemzetközi tudományos térben

Az MTA osztályrendszerében a társadalomtudományok a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályán (GJO) jelennek meg. A GJO eredetileg a két nagy tudományterület testületeként jött létre. A későbbiekben újabb diszciplínák és szubdiszciplínák csatoltattak az Osztályhoz: a szociológia, a politikatudomány, a statisztika, a demográfia, a hadtudományok, továbbá a regionális tanulmányok tudományterülete. Mindezekon felül, illetve a nagyobb diszciplínákon belül vagy interdiszciplínáris jelleggel még több más tudományterület is (mint pl. a gazdálkodástudomány, a közigazgatás-tudomány, a vezetés- és szervezéstudomány, a munkatudomány, a jövőkutatás, a nemzetközi tanulmányok, a fejlődés-gazdaságtan, stb.) az Osztály által gondozottakhoz tartozik. Így ma már a társadalomtudományok igen széles körét

öleli fel az Osztály tevékenysége. Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontja jogtudományi, kisebbségkutató, szociológiai és politikatudományi szerkezetre tagozódik.

Az államtudomány nem szerepel az MTA osztály- és bizottsági rendjében, intézeti szerkezetében. A társadalomtudományok osztódása azonban gyors átalakulást és interdiszciplináris fejlődést (pl. regionális tanulmányok, vezetéstudomány megjelenése) mutatott az elmúlt évtizedekben. Az MTA tudományrendszertana nyitottnak tűnt és tűnik a változások követésére. Az MTA bizottsági struktúrába történő beilleszkedés egy hosszabb folyamat - a tudományterület definiálása és argumentációja, a lehetséges szinergiák azonosítása, szakmai konszenzus kialakítása - eredményeként megvalósítható.

4.1. Az államtudomány nemzetközi értelmezése

Az államtudományra jellemző tartalmi sokrétőség a kutatás és az oktatás struktúrájában is megmutatkozik. Köztudott, hogy az államtudomány (Staatswissenschaften) mint tudományág Németországban, a német tudományos életben kristályosodott ki és nyert önálló létet a 19. század közepén. Kant és Hegel filozófiai alapvetésére építve, a nemzetállammá alakulás lelkesedésében a német tudományos iskolák az államnak kiemelt szerepet tulajdonítottak. A központosított hatalomba, az egységes német birodalomba, mint a kibontakozás zálogába vetett bizalom átsugárzott az államról vallott felfogásokba is, determinálta azok kutatási irányait.

Kétségtelen, hogy a 19. század közepe óta az állam szerepe, funkciói, szervezeti struktúrája és politikai tartalma nagy változásokon ment át a német nyelvterületen is. Az államtudomány (államtan) gyakran identitásbeli problémákkal találta magát szemben, mivel nem nélkülözhetette a tradicionális tárgyak felvételét. Ennek elnevezésbeli megjelenése volt az „állam- és jogtudományok” név használata (Rechts- und Staatswissenschaft), de innen ered az a tudománytörténeti tradíció is, hogy a német tudományos, dogmatikai befolyástól kevésbé érintett országokban szintén gyűjtőkategóriaként jelent meg az államtudomány, csak nem ezzel a megjelöléssel. Hozzá kell tenni, hogy különösen az 1950-es évektől kezdve a német államtudományi kutatásokra is egyre nagyobb hatást kezdtek gyakorolni az angolszász tudományos iskolák. Ennek ellenére, talán a történeti hagyományok és a kontinentális tudományos iskolák eltérő államfelfogása miatt, de a német egyetemeken még mindig – sőt egyre inkább – fellelhető államtudományi képzés és az államtudományi diploma.

A hagyományos „Staatswissenschaft” elnevezés alatt viszonylag kevés képzési hely található a német felsőoktatási palettán. Ha azonban a modernebb szinonima, a „Sozialwissenschaften” alapján keresünk, akkor azt találjuk, hogy több rangos egyetem kínál „Társadalomtudomány” gyűjtőnév alatt képzési tervet és diplomát (Humboldt- Universität Berlin, Bielefeld, Trier, Bochum, Stuttgart, Augsburg, Giessen, Mannheim, Düsseldorf, Georg-August- Universität Göttingen). A képzési tervek jellemzője, hogy többnyire szociológiai, politikatudományi vagy gazdaságtudományi súlypontúak, erősen interdiszciplináris vagy multidiszciplináris jellegűek, sok esetben hangsúlyozottan statisztikai módszertanra építenek. Példaként említhetjük, hogy Göttingen és Oldenburg a „Sozialwissenschaften” elnevezésű diploma megszerzése érdekében az alábbi tárgycsoportokkal hirdet képzési tervet: politikatudomány, szociológia, gazdaságtan, közjog, statisztika, empirikus társadalomkutatás.

Összefoglalva megállapítható, hogy a német nyelvterületen az államtudományok közé sorolják tipikusan a következő diszciplínákat: közigazgatás-tudomány, jogtudomány egyes területei, gazdaságtudomány, politikatudomány, történelemtudomány, szociológia. Ezek a diszciplínák kiegészülnek a statisztika kínálta vizsgálódási módszer, a méréseken alapuló társadalomtudományi kutatások és a humán erőforrás effektív alkalmazását elősegítő tudományok adekvát elemeivel.

A német példa is azt mutatja, hogy az államtudomány diszciplína kialakításánál az egyes egyetemek, kutatóhelyek nem foglalkoznak különösen az átfedésekkel, és azzal sem, hogy profiljuk hogyan viszonyul a jogtudományt, az állam- és jogtudományt, az igazgatást, vagy éppen a gazdaságtant kutató és oktató egyetemekhez, illetve karokhoz.

Az angolszász tradíció alapuló felfogások az államtudományokat egy komplex társadalomtudományi koncepcióból kiindulva próbálják értelmezni. Ennek alapján az államkutatásokat a „political science”, a „public administration”, a „legal sciences” kategóriák kanonizálták. Újabban a „public governance” és „public policy” (ritkábban: security sector governance, state capacity) kategóriák jelentek meg. Általánosságban kijelenthető, hogy a külföldi egyetemek, szervezetek és a nemzetközi kutatói közösség nehezen és lassan fogad be új terminológiát.

Következtetések

Az államnak korunk gyorsan változó kihívásaira reagálni tudó, a nemzeti, regionális és globális érdekek versenyében hatékony, a nemzeti érdekeket érvényesíteni tudó szervezeti és működési képességekkel kell rendelkeznie.

Az állam tudományos vizsgálatát illetően megállapítható, hogy jelenleg nincs tudományrendszertani szempontból tisztázott helye. Ennek elsősorban az az oka, hogy az államot, mint a tudományos megismerés tárgyát mindeddig különféle megközelítésekkel, más-más tudományágakban elemezték. A jogtudomány mellett az állammal kapcsolatos kutatások és tudományos megközelítések döntően a politikatudományon belül alakultak ki. Mégis, habár a fenti tudományoknak nagy a jelentőségük az állam sajátosságainak megismerésében, nem adnak átfogó ismeretet és fogalmakat az államról.

Ezt alapvetően az államra koncentrált, elkülönült államtudományi kutatás tudja megalapozni. Miközben nem vitathatók az állam működésének alapvető politikai és jogi aspektusai, az állam mégsem oldódik fel bennük, mivel belső, csak rá jellemző sajátosságai révén a közügyek intézésének alapvető intézményeként önálló, döntően szakmai tevékenységet lát el.

Az állam elkülönült elemzését a gyakorlati szükség is igényli, aminek legújabb példáit éppen azok az újabb keletű kihívások (terrorfenyegetettség, kiber-bűnözés, klímaváltozás, gazdasági-pénzügyi válság) jelentik, amelyek átnyúlnak ugyan az államhatárokon, de megoldásuk, kezelésük, továbbá a szükséges kapacitások kiépítéséhez és a beavatkozások legitimitásához szükséges társadalmi felhatalmazás biztosítása egyértelműen az állam felelőssége. Az államtudományok önállósulását tekintve kedvező körülmény, hogy a fentiek okán a nemzetközi tudományos közösségekben is megélné a megkülönböztetés élményét az állammal kapcsolatos kutatások iránt, ami elősegítheti az államtudományok befogadását és

nemzetközi beágyazódását. Mindenképpen indokolt tehát egy specifikus tudástartalomnak a kimunkálása, ami az államtudományokban ölt testet.

Hivatkozások

- Bersch, Katherine and Botero, Sandra (2014): Measuring Governance: Implications of Conceptual Choices. *European Journal of Development Research* 26 (1), pp. 124-141.
- Bell, Stephen and Hindmoor, Andrew (2009): *Rethinking Governance: The Centrality of the State in Modern Society*. Cambridge University Press
- Dogan, Mattei (2003): A politikatudomány és a többi társadalomtudomány. In: Goodin, Robert E.-Klingeman, Hans-Dieter (szerk.): *A politikatudomány új kézikönyve*. Osiris Kiadó, Budapest, pp. 103-137.
- Etzkowitz, Henry (1993): The entrepreneurial university and the emergence of democratic corporatism. In: Etzkowitz, H. – Leydesdorff, L. (eds.): *Universities and the global knowledge economy*. London : Pinter
- Evans, B. Peter, Rueschemeyer, Dietrich, Skocpol Theda (1985): *Bringing the State Back In*. Cambridge University Press
- Fukuyama, Francis (2013): What is Governance? *Governance*, Volume 26, Issue 3, July, pp. 347-368.
- Gajduschek György (2014): Miben áll és mérhető-e a kormányzati teljesítmény? *Politikatudományi Szemle*, XXIII/3., pp. 97-116.
- Gisselquist, M. Rachel (2014): Developing and evaluating governance indexes: 10 questions. *Policy Studies*, 35:5, pp. 513-531.
- Klein, Julie., Thompson (1993): Blurring, cracking, and crossing : permeation and the fracturing of discipline. In: Messer-Davidow, Ellen (ed.): *Knowledges: Historical and critical studies in disciplinarity*. Charlottesville. University of Virginia Press
- Kuhn, Thomas (1984): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest, Gondolat
- Levi, Margaret (2002): The State of the Study of the State. In: Katznelson, Ira and Milner, Helen (Eds.) *Political Science: The State of the Discipline*. Washington DC: American Political Science Association, pp. 33-55.
- Nettl, P. Joseph (1968): The State as a Conceptual Variable. *World Politics*, Vol. 20, No.4, July, pp. 559-592
- Mann, Michael (1988): The autonomous power of the state: its origins, mechanisms and results. *European Journal of Sociology*, Volume 25, Issue 2, November, pp. 185-213.
- Matthews, Felicity (2012): Governance and State Capacity. In: Levi-Faur, David (ed.): *The Oxford Handbook of Governance*. Oxford: Oxford University Press, pp. 281-292.
- Mazzucato, Mariana (2011): *The Entrepreneurial State*. Demos, 2011
- Mazzucato, Mariana (2015): *Building the Entrepreneurial State: A New Framework for Envisioning and Evaluating a Mission-Oriented Public Sector*. Levy Economics Institute of Bard College Working Paper, No. 824.

- Mitchell, Timothy (1991): The Limits of the State: Beyond Statist Approaches and Their Criticisms. *The American Political Science Review*, Vol. 85, No.1, (Mar.), pp. 77-96.
- Musacchio, Aldo and Lazzarini, G.Sergio (2014): *Reinventing State Capitalism. Leviathan in Business, Brazil and Beyond*. Harvard University Press
- Peters, Guy – Pierre, Jon (2005): *Governing Complex Societies: Trajectories and Scenarios*. Basingstoke: Palgrave
- Plattner, F .Marc (2013): Reflections on „Governance”. *Journal of Democracy*, Volume 24, Number 4, October, pp. 17-28.
- Raadschelders, Jos C.N. (2005): Government and Public Administration: Challenges to and Need for Connecting Knowledge. *Administrative Theory and Praxis*, Vol. 27, No.4., pp. 602-627.
- Raadschelders, Jos C.N. (2011): *Public Administration: The Interdisciplinary Study of Government*. New York, NY: Oxford University Press
- Rosenbloom, David H. (1983): Public Administration Theory and the Separation of Powers. *Public Administration Review*, Vol. 43. No. 3. (May-June), pp. 219-227.
- Stumpf István (2014): *Erős állam-alkotmányos korlátok*. Századvég Kiadó, Budapest
- Oman, P. Charles and Arndt, Christine (2010): *Measuring Governance*. OECD Development Centre, Policy Brief, No. 39.
- Salter, Liora – Hearn, Alison (1997): *Outside the lines. issues in interdisciplinary research*. Montreal :McGill-Queen’s University Press
- Williams, Gareth (2011): What makes a good governance indicator? *Policy Practice Brief* 6, January
- Zalmanovitch, Yair (2014): Don’t reinvent the wheel: the search for an identity for public administration. *International Review of Administrative Sciences*, Vol. 80 (4), pp. 808-826.